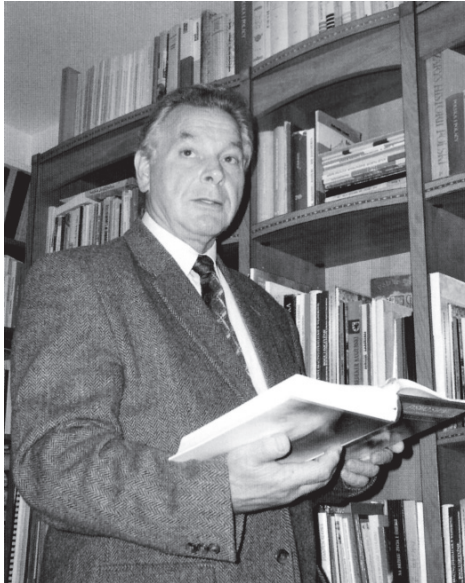

NEKROLOGI – NÉCROLOGIE

Rocznik Slawistyczny, t. LXIV, 2015
ISSN 0080-3588

Prof. dr hab. Jerzy Treder
(1942–2015)

Nic, co kaszubskie, nie było Mu obce.

2 kwietnia 2015 roku zmarł w Wejherowie Człowiek, któremu kaszubszczyzna – zarówno ta historyczna, zamknięta w zabytkach językowych, jak ta pulsująca jeszcze do niedawna żywymi i różnorodnymi dialektami, jak wreszcie ta powstająca w ostatnim czasie na naszych oczach wielofunkcyjna kaszubszczyzna literacka – zawdzięcza niezmiernie wiele.

Jerzy Treder urodził się 14 kwietnia 1942 roku w Białej Rzece będącej dziś częścią Rumi, w wielodzietnej rodzinie, w której wszyscy mówili po kaszubsku. Poznawał więc swój rodzimy język w formie mówionej, pozwalającej rozróżniać subtelne niuanse zachodzące między poszczególnymi gwarami północnych

Kaszub, które zachowały język najbardziej archaiczny, szczególnie bogaty w słownictwo i formacje zanikające już na pozostałym obszarze słowiańskim. Ta wyniesiona z domu znajomość żywej mowy kaszubskiej w niczym nie przeszkodziła mu w szybkim opanowaniu w szkole języka polskiego, z którym uprzednio stykał się jedynie w kościele. I to właśnie przeczytana w języku polskim w 1958 roku książka Lecha Bądkowskiego *Zarys literatury kaszubskiej* rozbudziła w Nim zainteresowanie mową ojczystą, które towarzyszyć Mu już miało przez całe dalsze pracowite życie. Po pięcioletniej nauce w Liceum Pedagogicznym w Wejherowie studia polonistyczne rozpoczął w roku 1962 w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Gdańsku, gdzie zafascynowany został problematyką językoznawczą przez wykładających tam ówczesnych doktorów: Huberta Górnowicza i Bogusława Kreję. Wcześniej też włączył się do pracy w kole językoznawczym, któremu przewodniczył w latach 1964–1966. Efektem zaangażowania młodego Tredera w ten ruch naukowy były przeznaczone na kolejne Zjazdy młodych językoznawców prace *Gwara kaszubska w utworach Jerzego Necla* (1966) oraz *Nazwy miejscowe powiatu wejherowskiego* (1967), obie opublikowane w studenckim piśmie „Językoznawca”. Za społeczną działalność, pracę naukową i wyniki w studiach, środowisko studenckie przyznało Mu Czerwoną Różę, a czytelnicy „Wieczoru Wybrzeża” wybrali do grona „Gdańszczan 1966”. W roku 1967 pod kierunkiem doc. dra Huberta Górnowicza, gdańskiego dialektologa i onomasty (powszechnie uznanego za twórcę gdańskiej szkoły onomastycznej), Jerzy Trededer obronił z wyróżnieniem pracę doktorską *Toponimia byłego powiatu puckiego*, która opublikowana została w roku 1977 w serii Pomorskie Monografie Toponomastyczne oraz uzupełniona *Słownikiem nazw terenowych byłego powiatu puckiego*, opublikowanym w tymże roku w „Zeszytach Naukowych Uniwersytetu Gdańskiego”. Jego dalsza bardzo bogata tematycznie bibliografia onomastyczna obfituje między innymi w prace dotyczące nazw toni morskich i maszoperii, nazw importowanych typu *Betlejem*, *Warszawa*, nazw mieszkańców Kaszub (*Krubany*, *Zabory*, *Gachy*), wybranego nazewnictwa poszczególnych obszarów kaszubskich. Gdy Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Gdańsku, mająca w środowisku naukowym bardzo dobrą renomę, przekształcała się w roku 1970 w Uniwersytet Gdański, Jerzy Trededer jest już asystentem w Katedrze Języka Polskiego.

Gdy z biegiem czasu ożywa na Kaszubach zainteresowanie rodzimą literaturą i równocześnie rośnie możliwość publikacji i wznowień utworów kaszubskich, konieczna staje się językowa weryfikacja wydawanych dzieł. Jerzy Trededer wraz z Edwardem Brezą przygotowują wówczas żywo dyskutowane w środowisku *Zasady pisowni kaszubskiej* (1975, 1984) i piszą przeznaczoną dla szerszego odbiorcy *Gramatykę kaszubską* (1981), przyczyniając się tym samym do pojawienia się na rynku księgarskim znacznej liczby kaszubskich pozycji literackich opracowanych według ustalonej normy.

Był to już czas, gdy problematyka leksykalna zyskiwała nowe barwy i coraz szersze zainteresowanie dzięki powstającemu *Słownikowi gwar kaszubskich na tle kultury ludowej* ks. Bernarda Sychty. Ów siedmiotomowy zbiór leksyki kaszubskiej, wydany w latach 1967–1976, stał się rewelacją dla ówczesnego świata sławistycznego, przyciągnął też uwagę młodego gdańskiego badacza, który zafascynowany kaszubskim bogactwem leksykalnym poświęcił wiele artykułów poszczególnym wybranym tematycznym działom tego słownictwa (związanego na przykład z grą w karty, z dziecięcymi rymowankami i wylicznkami, z zagadkami, a także dotyczącego różnego typu wierzeń ludowych, ludowej magii i wróżbiarstwa). Ta ostatnia tematyka weszła w skład mającej wiele nakładów książki Jerzego Tredera *Kaszubi. Wierzenia i twórczość*.

W słowniku Bernarda Sychty odkrył również Jerzy Tredor niebywałe bogactwo i barwność kaszubskiej frazeologii, którą opisał w licznych artykułach i nad którą pracował przez wiele następnych lat (przykładowo wymieńmy tu opisane przezeń zbieżności frazeologiczne kaszubsko-czeskie i słowackie, kaszubsko-górnołużyckie, kaszubsko-cieszyńskie oraz frazeologię karcianą i idiomatykę kaszubską związaną z morzem i wiatrem). Nie sposób też nie wspomnieć o dwóch publikacjach książkowych: *Ze studiów nad frazeologią kaszubską (na tle porównawczym)* (1986), która była Jego rozprawą habilitacyjną oraz o mającej charakter kulturoznawczy pracy *Frazeologia kaszubska a wierzenia i zwyczaje (na tle porównawczym)* (1989). Wiadomo mi ponadto, że miał w tym względzie wiele dalszych ambitnych zamierzeń, których niestety nie zdążył już zrealizować. Pasjonowała go też kaszubska paremiografia i pasję tę przekazał córce, Justynie Pomierskiej (o czym dokładniej zob. w poprzednim tomie „Rocznika Sławistycznego”, s. 196–201).

Był również Jerzy Tredor gorliwym badaczem historii języka kaszubskiego. Pewną część wyników prowadzonych na przestrzeni lat dociekań odnajdziemy w wydanej w 2005 roku *Historii kaszubszczyzny literackiej. Studia*, stanowiącej w dużym stopniu reedycję jego wcześniejszych prac omawiających: dzieje badań kaszubszczyzny literackiej, dawne kaszubskie przekłady biblijne, literacką kaszubszczyznę Floriana Ceynowy, Aleksandra Majkowskiego, Hieronima Derdowskiego, język poezji zreszeńców i młodokaszubów, a także prace poświęcone współczesnym tłumaczeniom Biblii na język kaszubski, współczesnym translacjom na kaszubski z greki, translacjom *Sonetów krymskich* Adama Mickiewicza oraz najnowszej kaszubskiej terminologii gramatycznej.

Wymienione tu tematy stanowią zresztą zaledwie część rozległej problematyki związanej z historią kaszubskiego języka zgłębianej przez Jerzego Tredera. Wspólnie z piszącą te słowa opracował i opublikował dokonane przez Ninę Perczyńską tłumaczenie na język polski *Resztek Słowian na południowym wybrzeżu Morza Bałtyckiego* Aleksandra Hilferdinga (Gdańsk 1989) i wielokrotnie w licznych wy-

powiedziach bronił wiarygodności przekazanych przez tego badacza relacji. Myślał też o powtórnym wydaniu tej książki, dziś już trudno dostępnej, opublikowanej ponad ćwierć wieku temu w charakterystycznej dla tych czasów bardzo złej szacie graficznej. W jednej z ostatnich rozmów prosił mnie w związku z tym o przemyślenie ewentualnych uzupełnień i poprawek do projektowanego nowego wydania.

Zgłębiał również na różne sposoby dzieje kaszubskiej leksykografii. W wydanej wspólnie z H. Popowską-Taborską pracy *Słownik kaszubski Floriana Ceynowy* (2001) wszechstronnie zanalizował F. Ceynowy *Moje spostrzeżenia ... nad mową kaszubską*. Opracował ponadto *Słownik polsko-kaszubski* Aleksandra Labudy (1980) i dwutomowy *Słownik polsko-kaszubski* Jana Trepczyka (1994). Krytycznie zanalizował *Słownik języka kaszubskiego czyli pomorskiego* Stefana Ramułta, który w roku 2003 wydał w postaci scalonej i znormalizowanej. Opisał i zanalizował język kaszubski dokonanych w tym samym roku 1996 tłumaczeń Biblii ks. Franciszka Gruczy i Eugeniusza Gołąbka.

Autorzy sześciotomowego *Słownika etymologicznego kaszubszczyzny* (Warszawa 1997–2010), Wiesław Boryś i Hanna Popowska-Taborska, winni Mu są słowa szczerzej wdzięczności za stałe zainteresowanie ich pracą oraz za dogłębne i mądre recenzje poszczególnych tomów słownika.

Służył też swoją wiedzą i doświadczeniem ojcu Adamowi Sikorze tłumaczącemu na kaszubski teksty biblijne z greki i hebrajskiego, a także Stanisławowi Janke pracującemu nad kaszubską wersją *Pana Tadeusza*. W licznych wypowiedziach dawał dowód szczerzego zainteresowania niełatwą problematykę translacji z kaszubskiego i na kaszubski, wiążącą się w sposób szczególny z formującym się współczesnym kaszubskim językiem literackim. Stopień Jego zaangażowania się w kształtowanie się tego języka był bardzo znaczny i nie będzie przesadą stwierdzenie, że różnorodnym pracom związanym z tym procesem poświęcił w znacznym stopniu ostatnie lata życia. Pod Jego baczną kontrolą pozostawała znaczna część wydawanych tekstów kaszubskich (w tym seria wydawnicza Biblioteki Pisarzy Kaszubskich), z Jego udziałem w jury odbywała się większość konkursów (recytatorskich, literackich, gawędziarskich), również z Jego inicjatywy zaczęły pojawiać się teksty naukowe pisane po kaszubsku, ukoronowane książką Jego autorstwa *Spòdlowò wiedza o kaszëbiznie* („Podstawowa wiedza o kaszubszczyźnie”) (2009, 2014), o której bardziej szczegółowo zob. niżej, w moim artykule *Nowa zmiana jakościowa w funkcjonowaniu kaszubskiego języka literackiego. Pisane po kaszubsku naukowe książki o kaszubszczyźnie* (s. 107–114).

Nieobce były Mu również zainteresowania etnologiczne, czemu między innymi dał dowód w pieczołowicie opracowanych książeczkach *Zwyczaj i widowisko Ścinania kani w etnologii i literaturze. Teksty i komentarz* (2012) oraz *Ceynowy i Mosbacha Wiadomość o Kaszubach z połowy XIX w. August Mosbach, Wiadomość o Kaszubach* (2006).

Był więc Jerzy Trederek wszechstronnym znawcą problemów kaszubskich, do których podchodził z naukową powagą i bezstronnością, nie pozbawioną wszakże emocjonalnego zaangażowania w przeszłość i współczesność rodzimej mowy. Za jedno z wielkich osiągnięć Jego pracowitego życia uznać też należy stworzone pod Jego redakcją kompendium współczesnej wiedzy o kaszubszczyźnie (w znacznej mierze również o kaszubskiej literaturze, kulturze i dziejach badań) noszące tytuł nie całkiem może adekwatny do bogatej zawartości dzieła: *Język kaszubski. Poradnik encyklopedyczny* (2002, 2006). Z 435 haseł znajdujących się w drugim jego wydaniu autorstwo 330 należy do Jerzego Tredera.

Będąc wszechstronnie wykształconym językoznawcą polonistą, nauczał przez całe swoje czynne życie zawodowe¹, a – gdy tylko stało się to możliwe – na różnego typu kursach podyplomowych oraz na seminariach magisterskich przybliżał studentom bogatą problematykę kaszubską, kładąc szczególny nacisk na dzieje kaszubskiego języka literackiego. W dużej mierze to właśnie dzięki Jego staraniom powstała ostatnio na Uniwersytecie Gdańskim kaszubska etnofilologia, nad którą pieczę sprawuje obecnie Jego córka, dr Justyna Pomierska. Powstanie tego kierunku studiów stało się Jego wielką radością w ostatnich dniach życia: „I terâ prawie wszëtko zanâlëgâ ôd swiãdë, rësztotë i zdecydowaniô samëch Kaszëbów, òsoblëwie jich elitów” (‘teraz prawie wszystko zależy od świadomości, aktywności i zdecydowania samych Kaszubów, szczególnie ich elity’) – powiedział w swoim ostatnim wywiadzie², myśląc o przyszłości kaszubskiego języka literackiego.

Sam – mimo ciężkiej i długo trwającej choroby – pracował zdumiewająco wiele, jakby chciał doprowadzić do końca swoje wszystkie bardzo liczne naukowe zamierzenia badawcze. Najbardziej istotnym z tych zamierzeń było opracowanie bardzo już zaawansowanego *Słownika frazeologii kaszubskiej*, który planował ukończyć do końca 2015 roku.

Hanna Popowska-Taborska
Warszawa

¹ Po bardziej szczegółowe dane dotyczące wszelkiego typu osiągnięć prof. Jerzego Tredera odsyłam do opracowania prof. Edwarda Brezy *Życie i dokonania Profesora Doktora Habilitowanego Jerzego Tredera*, [w:] *Opuscula Linguistica Georgio Treder dedicata*, pod red. E. Brezy, Z. i A. Liców, Gdańsk 2007, s. 9–32.

² *Wnetka wszëtko zanâlëgâ ôd samëch Kaszëbów*, „Pomerania” nr 2 (484), luty 2015, s. 18–21.